

Társadalomtudományi dokumentáció és információ

Esettanulmány a politikai, valamint az állam- és jogtudományi
információs szakközpont előkészítéséről

VÁLYI Gábor

Valljuk, hogy a munkásmozgalom, megszületésének pillanatától tudatosan támaszkodott a társadalomtudományokra; hogy klasszikusaink a mozgalom egész elméletét a társadalom törvényszerűségeinek ismeretére alapozták; valljuk, hogy az elmélet anyagi erővé válik, ha behatol a tömegekbe. A kommunista pártok kongresszusi előterjesztései, határozatai szinte megszámlálhatatlan alkalommal hangsúlyozták, hogy a társadalom fejlődésének törvényszerűségeit fel kell tárni, elemezni kell és politikánkat ennek megfelelően kell alakítani.

Mindezt tudjuk és mondjuk, mégis amikor a társadalomtudományi dokumentáció-információ eredményeit vizsgáljuk, azt kell megállapítanunk, hogy

- azok nem tartanak lépést a társadalomtudományok valóságfeltáró és tudatformáló funkciójából eredő követelményekkel;
- a felhasználók, különösen a politikai vezetők és irányító szervek áttekinthetetlenül sok információt kapnak, de ez feladataik ellátásához mégsem elég sokrétű és ugyanakkor nem is elég speciális;
- a társadalomtudományi dokumentáció sok szempontból elmarad a műszaki és természettudományi mögött;
- nem élünk megfelelően azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a szocialista rendszer, a tervgazdaság nyújt;
- nem használjuk eléggé a technikai fejlődésből adódó lehetőségeket sem.

A hiba nem ott van, hogy nem ismertük fel azt, hogy a mai bonyolult és egyre bonyolultabbá váló helyzetben egyszerűen nem engedhetjük meg magunknak, hogy ne tartsuk pontosan nyilván mindazokat a dokumentumokat, amelyek a politikai döntések meghozatalához, a politika tudományának, művészetének gyakorlásához szükségesek. Ezt már régen felismertük, sőt a társadalomtudományi dokumentáció-információ kérdéseivel a Kormány Tudománypolitikai Bizottsága is többször foglalkozott, határozatokat hozott, kijelölte a feladatokat és körvonalazta a szervezeti kereteket. A hiba ott van, hogy mindezek ellenére a megvalósítás lassabban, sokszor kerülő utakon halad csak előre, egyenlőtlenebbül és kevésbé hatékonyan, mint ahogy kívánatos lenne. Hiányzik az eltökélt erőfeszítés, a lendület az objektív és szubjektív akadályok elhárítására és mégcsak a lemaradásból származó károkat és veszélyeket sem érzékeljük eléggé reálisan.

Hiába van, amennyiben van, a társadalomtudomány különféle ágaiban néhány kiváló szakemberünk, hiába van tudományos könyvtáraink polcain millió-szám ismereteket, elemzéseket, vagy akár ellenséges tévtanokat

hirdető, de megismerendő könyv és folyóirat, ha nem rendelkezünk a gyakorlat követelményeinek megfelelő dokumentációval, feltárt, nyilvántartott, visszakereshetővé tett, tehát szükség esetén bármikor elővehető adatokkal, tényekkel, érvekkel és ha ezeket nem tudjuk könnyen, gyorsan és az igényeknek megfelelő formában a felhasználók rendelkezésére bocsátani.

Az információs intézmények munkáját - egy külföldi kollégánk véleménye szerint - elsősorban azon kell lemérni, hogy hány tájékoztatót, szemlét, bibliográfiát adnak ki (gyakran feleslegesen és más intézményekkel párhuzamosan), vagy azon, hogy hány folyóíratra fizetnek elő (amelyek gyakran felvágatlanul állnak a polcokon), hanem azon, hogy mire nem tudnak gyorsan válaszolni, a rendelkezésre álló információk hová nem jutnak el, hány olyan potenciális felhasználó van, akinek valamilyen információra szüksége lenne, de azt nem kapja meg, és így tovább.

Bár az utóbbi években nálunk is, a baráti szocialista országokban is sok minden történt, hogy a társadalomtudományi dokumentáció-információ terén a fehér foltok kisebbek, az információs munka magasabb foku legyen, mégis úgy vélem, hogy tevékenységünk fejlesztését nem az eredmények felsorolása és felnagyítása, hanem annak elismerése és vizsgálata szolgálja leginkább, hogy továbbra is nagy lemaradásban vagyunk és még csak a legelső lépéseket tettük meg ennek felszámolására. Türelmetlenségre és főleg sok munkára van szükség ahhoz, hogy a követelményeknek, a már megnyilvánuló, de az egyelőre még rejtett igényeknek is mielőbb eleget tudjunk tenni.

Az alábbiakban következő összefoglalás célja, hogy az Országgyűlési Könyvtár példáján rámutassunk a munka nehézségeire, problémáira, szerény eredményeire, ismertessük néhány év során felgyült tapasztalatainkat és megpróbáljuk vázolni a további fejlesztésre vonatkozó elképzeléseket. Mindezt azzal a céllal tesszük, hogy előbbre vigyük ennek a feladatnak a megoldását.

POLITIKAI ÉS JOGI INFORMÁCIÓS SZAKKÖZPONT

Az Országgyűlési Könyvtár példája azért tanulságos, mert a társadalomtudománynak két olyan ágában igyekszik országos információs szakközpontot létrehozni, amelyek mindegyike: a politika éppúgy, mint az állam- és jogtudomány, szorosan kapcsolódik a politikai döntések előkészítéséhez. Ugyanakkor a két feladat sok tekintetben olyan lényeges eltéréseket mutat, amelyek felhasználható tapasztalatot nyújthatnak a többi szakközpont számára is.

Ugy gondoljuk, helyes, ha rögtön a bevezetőben hangsúlyozzuk, hogy valamennyi társadalomtudományi ág dokumentációs feladatai, a közös vonások ellenére, végiggondolandó sajátosságokkal bírnak és ennek megfelelő célok kitűzését igénylik.

Az Országgyűlési Könyvtárban 1974 elején ujoncként, a hályogot operáló kovács hiányos ismereteivel, de ugyanakkor a jó ügy szolgálatának biztonságával fogtunk hozzá a két információs szakközpont létrehozásához. Sokféle biztatás és talán még több óvás hangzott akkor el. Mindenki egyetértett, hogy fejlődésünk jelenlegi szakaszában, az enyhülés irányába fejlődő nemzetközi helyzetben és ugyanakkor a két rendszer között folyó ideológiai harc közepette, a társadalomtudományoknak és a társadalomtudományi eredmények gyakorlati felhasználóinak az eddigieknél lényegesen fejlettebb dokumentációra, napra kész eligazodásra, több évrre és adatra, az ismeretek rendszerezett, egymással összevethető tömegére van szükségük.

Az óvások, a jószándéku figyelmeztetések ugyanakkor a megvalósítás hogyanja körül sűrűsödtek: megvannak-e a feltételek, szakemberek, pénz, gépek és berendezések, a tapasztalat, a szaktudás és a nyelvismeret? Mikor, kinek a részére, milyen területen, kiknek a segítségével, együttműködésével, milyen módszerrel és ütemezésben lehet és kell a dologhoz hozzáfogni?

A biztatások, a figyelmeztetések, a tanácsok, de a keleti és a nyugati szakirodalom megállapításai is annyira szövevényesek, sok tekintetben ellentmondóak voltak, hogy a feladat első láncszemének megfogásán töprengve, úgy éreztük magunkat, mint a kis uttörő az akadályversenyen, amikor észreveszi, hogy az iránytűjéről hiányzik a tű és csak a doboz fenekére nyomtatott ábrát látja, amelyen észak felé ugyanugy nyíl mutat, mint dél, vagy akár kelet és nyugat felé.

Nyilvánvaló volt, és egyik munkatársunk meg is fogalmazta: ha teljesíteni akarjuk a társadalomtudományi információ fejlesztéséről szóló határozatnak ránk vonatkozó részét, akkor mindenekelőtt el kell kezdeni csinálni.

A TÉMAKÖR KIVÁLASZTÁSA

A politika, valamint az állam- és jogtudomány dokumentációs és információs szempontból nagy és eléggé alaktalan kásahegyéből kiválasztottunk egy-egy viszonylag kisebb, körülhatárolt szelétet és ennek feldolgozásához fogtunk hozzá.

A témaválasztáskor, többek közt, a következő szempontok vezettek bennünket:

- Olyan résztémát kerestünk, amelynek dokumentációja az adott időpontban még nem volt megoldott és amely iránt érezhető felhasználói igény mutatkozott. Hosszas mérlegelés után úgy döntöttünk, hogy a politikai témák közül a világpolitikai kérdésekkel foglalkozó legfontosabb külföldi havi és negyedévi folyóiratokat, valamint az Országgyűlési Könyvtárba beérkező tárgyavágó könyveket dolgozzuk fel, mégpedig úgy, hogy a tartalmukból azokat a tanulmányokat, elemzéseket és összefoglalókat választjuk ki, amelyek előtérben álló nemzetközi kérdésekről új információkat tartalmaznak. Az állam- és jogtudomány irodalmából pedig első lépésként a közigazgatási témát jelöltük ki, mert a közigazgatás reformjának

tudományos megalapozása az országos távlati tudományos kutatási tervben főirányként szerepel, és a nemzetközi jogot, amely a világpolitikai kérdésekhez közvetlenül kapcsolódik;

- Mindjárt a munka megindításakor gondot fordítottunk a visszacsatolásra, arra, hogy a felhasználók véleményét megismerjük, információink hasznosságára, vagy felesleges voltára, szolgáltatásaink formájára, módszerére vonatkozó folyamatos jelzéseket, kívánásokat és javaslatokat kapjunk;

- Figyelemmel kellett lennünk arra is, hogy a feltételek: a munkaerő, a technikai felszereltség és a pénzügyi keretek csak nagyon korlátozott mértékben álltak rendelkezésre. A felhasználókat elárasztó információk tömege és jellege is jól átgondolt és magas színvonalú válogatásra intettek;

- Fokozatosan egyre nagyobb gondot fordítottunk arra is, hogy az Országgyűlési Könyvtár speciális adottságait is kihasználjuk, tehát éljünk azokkal az előnyökkel, hogy csak a mi könyvtárunk rendelkezik valamennyi ENSZ dokumentumot tartalmazó teljes letéti gyűjteménnyel, a legfontosabb külföldi parlamenti anyagokkal és az ország leggazdagabb jogi gyűjteményével. Ennek köszönhető, hogy számos olyan szolgáltatást tudunk nyújtani, amit a felhasználók máshonnan nem kaphatnak meg.

A FELHASZNÁLÓI SZEMLÉLET

A szolgáltatások formájának és tartalmának meghatározásakor, az irodalomban sokat hangoztatott, de a gyakorlatban ennél lényegesen kevésbé realizált felhasználói szemlélet érvényesítéséből indultunk ki és ezt igyekszünk nap mint nap megvalósítani azóta is. A mi munkánkra vonatkoztatva e szemlélet lényege, hogy olyan formában és akkor nyujtsuk a tájékoztatást, ahogy és amikor arra a felhasználónak szüksége van. És lehetőleg ne többet, mint amennyit kér, hogy ne növeljük az elolvasatlanul vagy félig átfutottan papirkosárba, vagy polcra kerülő tájékoztatók számát.

Ebből következik, hogy elvetettük azt a gondolatot, hogy a sokszempontu visszakereshetőség biztosítása nélkül szemléket, bulletinokat, vagy más periodikusan megjelenő, sokféle anyagot tartalmazó kiadványokat jelentessünk meg. A felhasználók egyéni érdeklődési körének megfelelő figyelemfelhívást, SDI-t (Selectiv Dissemination Information), elsősorban megrendelések alapján történő szolgáltatásokat és ezek gyors teljesítését helyeztük törekvéseink előterébe. A gyorsaságra törekvés nemcsak a feldolgozásra és az információk szolgáltatására vonatkozik, hanem igyekszünk a dokumentumokat a legegyszerűbb eszközökkel, de a legtöbb szempont alapján könnyen visszakereshetővé tenni és ezzel a retrospektív témabibliográfiák elkészítésének átfutási idejét, a magas tartalmi-minőségi követelmények fenntartása mellett a minimumra csökkenteni.

A MUNKA MEGSZERVEZÉSE

Adottságaink is, de elsősorban a munka hatékonyságára való ügyelés arra szorított bennünket, hogy a gazdaságosság szempontjait messze-

menően figyelembe vegyük. Ez is oka volt annak, hogy egy félévi, a munkánk erőit és a felhasználók kívánságait kitapogatni hivatott kísérleti időszak után, szolgáltatásaink nagyobbik részét térítés ellenében, viszonylag nem is alacsony díjért nyújtjuk.

Az előkészítés szakaszában különösen, de azóta is folyamatosan gondot fordítunk arra, hogy a munkánkkal összefüggő hazai és külföldi tapasztalatokat gyűjtsük és ha lehet, alkalmazzuk. Ösztönözzük és támogatjuk a tanulást és a továbbképzést szakmai - és nálunk a politika is szakma -, nyelvi és minden egyéb területen, amely tevékenységünk szempontjából valamilyen haszonnal jár. Részben az irodalomból, részben külföldi tanulmányutak, hazai és külföldi tanfolyamokon való részvétel útján is sok olyan ismeretet szereztünk, ami fejlődésünket segíti.

Nagyon szivós és nem könnyű munkát végeztünk annak érdekében, hogy munkatársaink a dokumentációs-információs tevékenység modern technikai berendezéseit, eljárásait megismerjék, hogy leküzdjük azt az ellenállást, ami általában mindenütt, minden ujjal szemben megnyilvánul és hogy valamennyi dolgozónk érdeklődése és érdekeltsége az új technika alkalmazása iránt erősebb legyen, mint az a kényelmetlenség, amit a gépi feldolgozás a pontosság, a formai szabályok maradéktalan megtartása stb. következtében okoz.

A technikai megoldások kiválasztásakor igyekeztünk szem előtt tartani, hogy a kialakuló rendszer több szempontból is nyitott legyen, tehát tartalmi-mennyiségi szempontból bővithető és más rendszerekkel, a lehető legkisebb nehézségek árán, összekapcsolható legyen.

A társadalomtudományi dokumentáció terén a gyakorlat úgy alakult, hogy viszonylag nagy számu azonos, vagy hasonló témával, más és más szempontból foglalkozó intézmény önállóan és elsősorban a saját használatára - sem személyzettel, sem technikával többnyire nem kielégítően felszerelt - dokumentációs osztályokat, csoportokat hozott létre. Ennek egyenes következménye lett, hogy a különböző intézményekben számos dokumentum feldolgozása párhuzamosan történik, hogy pazarlás folyik így pénzzel és különösen azzal a kevés kvalifikált munkaerővel, aki ezen a területen működik. Hét politikai dokumentációval foglalkozó társintézmény munkáját megnézve kiderült, hogy több tucat olyan külföldi folyóirat van, amelyet 5-6 helyen párhuzamosan figyelnek, a megjelenő tanulmányokat kivonatolják, sőt nem egy esetben párhuzamosan fordítatják is. Ezeknek az intézményeknek jól koordinált önkéntes együttműködését a Tudománypolitikai Bizottság határozata előírta, tehát megfelelő munkamegosztás létrehozását, a párhuzamosságok kiküszöbölését és mindezek révén a munka hatékonyságának emelését is célul kellett tűznünk.

Bár a két információs szakközpont feladatainak ellátására egy-egy önálló szervezeti egység (világpolitikai dokumentáció és információs szolgálat és jogi tájékoztató csoport) alakult a könyvtárban, igyekeztünk, hogy ezek ne különüljenek el a hagyományos könyvtári feladatokat ellátó osztályoktól. Egy osztályvezető irányítja az olvasószolgálatot és a világpolitikai információs szolgálatot. A retrospektív témakeresések nemcsak az információs és dokumentációs szolgálat indexeivel, hanem az olvasószolgálat hagyományos szakkatalógusainak, az ENSZ-gyűjtemény és a Parlamenti gyűjtemények nyilvántartásainak egyidejű igénybevételével történnek. Bár korlátozott mértékben, de a könyvtár többi osztálya is részt vesz a doku-

mentumok feltárásában, referátumok készítésében, indexelésében, deskriptorláncok szerkesztésében és így egyre többen ismerik meg és gyakorolják a számítógépes technika által megkívánt feldolgozást.

A tartalmi feladatokkal a politikai csoportban hét, a jogiban három munkatársunk, a gépi adatelőkészítéssel, sokszorosítással, postázással stb. mintegy további hét munkatárs foglalkozik. A könyvtári összlétszámnak ez közel 20 %-a. A dokumentációs-tájékoztatási feladatokat ellátóktól általában történelmi, vagy közgazdasági, illetőleg jogi egyetemi végzettséget és magas színvonalu nyelvtudást kívánunk meg. Az ő feladatuk többek közt, hogy a feldolgozásra kijelölt folyóiratokból (jelenleg mintegy 200-250 politikai és 150-200 jogi) kiválasztják azokat a tanulmányokat, elemzéseket, amelyeket feldolgozunk, ezekről egyszerűsített címleírást és 10-15 soros referátumot készítenek és a visszakeresést szolgáló, a permutált indexbe kerülő és szabad deskriptorokból álló deskriptor-láncokat megszerkesztik.

A SZOLGÁLTATÁSOK

Az Országgyűlési Könyvtár 1974 óta a következő új szolgáltatásokat nyújtja:

Mintegy 130 előfizetőnek rendszeresen, hetenként kétszer-háromszor, tiz-tiz, azaz havonta 120 referátumot tartalmazó figyelemfelhívó lapot küldünk. A feldolgozott dokumentumokat tiz nagy témacsoportba soroljuk és az előfizetés szólhat valamennyi témacsoportra, vagy azok egy részére. Ezekon kívül kb. ezzel azonos mennyiségű további dokumentum feltárása és ugyancsak deskriptorláncokkal való visszakereshetővé tétele is készül referátum nélkül, azzal a céllal, hogy ezek is szerepeljenek a retrospektív témavisszakeresést szolgáló permutált indexekben. A permutált indexek sorszámozva, folyamatosan, évente 2-3 kötetben kumulálva sokszorosított formában jelennek meg. Az előfizetők a figyelemfelhívó lapok alapján kedvezményes áron kaphatnak az őket érdeklő tanulmányokról xerox-másolatot, és mintegy havi 600 oldal terjedelemben fordításokat is.

A könyvtár több száz személy és intézmény nevét tartalmazó felhasználói kataszterrel rendelkezik, amely tartalmazza a címzettek érdeklődési körét is. E kataszter felhasználásával az ott megadott témákban a könyvtár SDI-szolgáltatást ad nemcsak a politikai és jogi csoport által feldolgozott dokumentumokról, hanem a külföldről beérkezett új könyvekről, az ENSZ dokumentumokról is. Egy-egy tételről átlagosan 8-15 személy intézmény kap ilyen módon értesítést. SDI jellegű, de egyelőre sajnos még csak korlátozott érdeklődést keltett az ún. current contents szolgáltatás, amelynek keretében, megrendelésre rendszeresen megküldjük a kiválasztott folyóiratok tartalomjegyzékének másolatát.

Az SDI jellegű szolgáltatásokban a jogi dokumentációnak és információnak jelentős a részaránya. A jogi információs csoport körlevélben kérte fel a közigazgatási főirányon dolgozó kutatókat, (több mint 200 fő), valamint az országos hatáskörű szervek jogi osztályait, a megyei és a megyei városi tanácsok vezetőit, a jogi tanszékek oktatóit, hogy közöljék érdeklődési körüknek, munkájuknak megfelelő igényeiket. A körlevelekre beérkező válaszok képezik a jogi SDI szolgáltatások alapját.

EGYÜTTMŰKÖDÉS

Célkitűzéseink közül a legtöbb nehézséget a társintézményekkel való együttműködés megvalósítása okozza, és az elért eredmények ezen a területen maradtak el leginkább az elvárttól. A Tudománypolitikai Bizottság határozata előírta, hogy a szakközpontok "hatósági jogkör nélkül" koordinálják az azonos területen működő intézmények információs tevékenységét. A szakközpontoknak tehát nincs joguk, hogy bármely társintézményt valamilyen feladat elvégzésére kötelezzenek. Az együttműködést ezek szerint úgy kell megvalósítani; és csak úgy lehet, hogy abból minden résztvevőnek előnye származzék és a szakmai érdek, a munka jobb elvégzésének lehetősége legyen az együttműködés ösztönzője. Ez viszont, a minden oldalról megnyilvánuló együttműködési szándék mellett is, nem könnyen realizálható feladat. Ez ugyanis a dokumentumbázis alapján történő munkamegosztást, azonos feldolgozást, azonos visszakeresési rendszert, tehát közös számítógépes tárolást feltételez. Erre a szintre a politikai szakközpont, úgy gondolom, akkor fog elérni, amikor a számítógépes feldolgozást továbbfejlesztve áttér az automatikus visszakeresést biztosító rendszer alkalmazására.

Elégedetlenségünk ellenére azért az együttműködés terén is bizonyos eredményeket sikerült elérni:

- A folyóiratok feldolgozásában mutatkozott és már említett párhuzamosságok csökkentésére az együttműködésben részt vevő intézményekkel (Politikai Főiskola, Párttörténeti Intézet, Országos Vezetőképző Központ) megállapodtunk abban, hogy a szelektálásnál és feldolgozásnál egymás szempontjait figyelembe vesszük és ahol erre nyomós indok nincs, a párhuzamosságot megszüntetjük. Ez az Országgyűlési Könyvtár szempontjából könnyítést tulajdonképpen most még nem jelent, de az együttműködő intézmények nagy része számára igen. Az Országgyűlési Könyvtár ugyanis kénytelen volt továbbra is vállalni mindazoknak a folyóiratoknak a feldolgozását, amelyeket eddig is végzett, mert a többi intézmény a könyvtár számítógépes adatlapjának kitöltését, káder és betanulási nehézségek miatt, egyelőre megoldani nem tudta;

- Ennél jelentősebb, mind pénz-, mind munkamegtakarítás szempontjából az, hogy a részt vevő intézmények nagy része rendszeresen bejelenti az Országgyűlési Könyvtárnak, hogy mit kíván fordíttatni. A könyvtár erről nyilvántartást vezet és az esetleg párhuzamosan jelentkező igényekről értesítést ad. Az együttműködési megállapodásnak megfelelően az egyes intézmények kölcsönösen, térítésmentesen átadják egymásnak a rendelkezésükre álló fordításokat.

- A jogi szakközpont keretében megvalósuló együttműködés sok szempontból más jellegű. Az eltérések a feladat jellegének, a felhasználók számának, az együttműködésben részt vevő intézmények feladatkörének különbözőségeiből fakadnak. Első lépésként az együttműködők (Állam- és Jogtudományi Intézet, Tanácsigazgatási Szervezési Intézet, Legfelsőbb Bíróság, jogi karok - Budapest, Szeged, Pécs) elhatározták, és ezt meg is valósították, hogy évente 3-4 alkalommal az Országgyűlési Könyvtárban összegyűjtött információk alapján tájékoztatást kapnak minden, a területen folyó fontosabb munkáról, kezdeményezésről. Kölcsönösen megküldjük egymásnak azokat a témabibliográfiákat, amelyeket készítünk.

- A közigazgatás gyakorlati segítése érdekében, a kutatási főirány dokumentációs feladatainak ellátása mellett, az Országgyűlési Könyvtár a megyei tanácsok hivatali szakkönyvtárainak felállítása, illetőleg fejlesztése érdekében a Tanácsigazgatási Szervezési Intézettel együttműködve ajánló jegyzéket készített azokról a könyvekről, folyóiratokról, amelyekre a tanácsai munkában szükség van és a listát az új megjelölésekkel negyedévenként ki is egészíti.

- A Minisztertanács Tanácsai Hivatalának utasítása szerint a megyei és a megyei városi tanácsok 1977 eleje óta rendszeresen megküldik az Országgyűlési Könyvtárnak a tanácsulések előterjesztéseit és határozatait. Az Országgyűlési Könyvtár erről a forrás és a tartalom szerint nyilvántartást fektetett fel és rendszeres időközökben az érdekelt intézmények részére tájékoztatást ad a beérkezett dokumentumokról.

- Az Országgyűlési Könyvtár kétévenként megjelenteti a hazai jogi szakkönyvtárak kurrens külföldi jogi szakfolyóiratainak lelőhely-jegyzékét, amely a címlíráson, a lelőhelyen és a mutatókon kívül azt is tartalmazza, hogy az adott folyóirat melyik évfolyama van meg.

- Ugyancsak lelőhelyjegyzék készül az országban meglévő legfontosabb külföldi jogszabálygyűjteményekről, részletes tartalmi feltárással.

- A hazai jogi szakirodalomban való tájékozódás elősegítése érdekében az Országgyűlési Könyvtár a közelmúltban jelentette meg Nagy Lajos szerkesztésében A magyar jogi információszolgáltatás forrásai és eszközei c. kiadványt.

A gyakorlati munka eredményeinek felhasználásával és ezzel párhuzamosan az Országgyűlési Könyvtárban bizonyos elméleti kutató-fejlesztő munkát is végeztünk az indexelési technika pontosítása, a keresőprofilok kialakítása, egyes nyelvészeti problémák megoldása érdekében. Az indexeinkben szereplő tárgyszavak tekintetében gyakorisági vizsgálatokat és az automatikus visszakeresés előkészítésére több, külföldön már alkalmazott rendszer hatékonyságára vonatkozó vizsgálatot végeztünk.

TANULSÁGOK, KÖVETKEZTETÉSEK

A társadalomtudományi információs rendszer fejlesztésének napirendre tűzésére szükség volt. A nagy könyvtárakra alapozott, decentralizált szervezeti megoldás helytállósága igazoltnak látszik. A jogi és a politikai szakközpontokban megtett első lépések biztatóak. Az eddig kiépített dokumentáció és a bevezetett szolgáltatások tényleges felhasználói igényeket elégítenek ki, visszhangjuk jó, az érdeklődés növekszik, a megrendelt dokumentum-másolatok, fordítások száma évről évre nő. A szolgáltatások ismerettségével emelkedett az igény a retrospektív témaösszeállítások iránt és ezeknek gyors kielégítése általános megelégedésre talált. Az SDI szolgáltatások is tovább bővíthetők és bővitendők.

Az információs szolgáltatások kiépítése hatott az egész könyvtár munkájának a fejlődésére is. Az elmúlt négy évben a könyvtár forgalmát mérő egyetlen olyan mutató sem volt (látogatók, kölcsönzések száma, könyvforgalom, reprográfia stb.), amelynek emelkedése évi 10 %-nál ne lett volna magasabb.

A modern technika által megkövetelt munkamódszereket, indexelési technikát, deskriptor-láncok szerkesztését munkatársaink elsajátították, elméleti és gyakorlati ismereteik nőnek, munkájuk és ezzel együtt a szolgáltatások színvonala állandóan emelkedik.

Helyesnek bizonyult, hogy mind a tervezés, mind a végrehajtás során következetesen érvényesítettük a fokozatosság elvét. A kitűzött célokat lépésről-lépésre úgy valósítottuk meg, hogy a munka kísérleti jellegét nemcsak hangsúlyoztuk, hanem ahol a visszhang, a tapasztalatok ezt szükségessé tették, ott a gyakorlaton módosítottunk is. Pontos és a fokozatossággal összefüggő tényező a rendszer nyíltsága. A bővítés, a fejlesztés, más intézmények bekapcsolódásának lehetősége adott.

A több intézmény együttműködésén alapuló munkamegosztás továbbra is a fejlesztés egyik kulcskérdése. Ugy látszik, hogy az eddigieknél hatékonyabb ösztönzőkre vagy szervezeti megoldásokra van szükség ahhoz, hogy ezen a területen gyorsabban lehessen előrelépni. Tapasztalatunk szerint az intézmények együttműködésének hatékonysága összefogás és a feltételek javítása nélkül jelentős mértékben aligha javítható. Helyesnek látszik, ha a létrehozandó munkamegosztás a feldolgozandó dokumentumbázis megosztásával kezdődik.

Továbbra is nagy figyelmet kell fordítani a visszacsatolásra. A felhasználókkal való folyamatos érintkezés során a szolgáltatások hasznosításának különböző módjait ismertető, propagáló tevékenységet is szükséges folytatni. A felhasználóknak az új technikai lehetőségekhez való hozzácsatolása is ehhez a feladathoz tartozik. A különböző könyvekben, folyóiratokban megjelenő politikai, vagy gazdasági elemzések azt mutatják, hogy szerzőik a könyvtárakban meglévő, feltárt és hozzáférhető fontos anyagokat sok esetben nem vették figyelembe. A napilapjaink külpolitikai cikkei, amelyeknek eszközként kellene szolgálniuk ahhoz, hogy érveink, eszméink anyagi erővé váljanak, jó esetben külföldi napi- és hetilapokra vonatkoznak, ezekből idéznek, vagy ezekkel vitatkoznak, de az elemzéseket tartalmazó, mélyebbre ásó folyóiratokat, könyveket szinte nemlétezőnek tekintik.

Tovább kell folytatni a szolgáltatások különböző formájával való kísérletezést és a munka során végzendő igényvizsgálatokat is. A bevált szolgáltatási formákat sem szabad egyedül üdvöztőnek tekinteni, már csak azért sem, mert a felhasználói igények rendkívül differenciáltak. Folyamatos tájékoztatásra éppúgy szükség van, mint SDI-re, analitikus-szintetikusra éppúgy, mint a klasszikus témabibliográfiákra. Erre a területre is alkalmazható Ranganathannak az a törvénye, hogy minden könyvnek a megfelelő olvasót és minden olvasónak a megfelelő könyvet.

Ebből a megállapításból is következik, hogy hiába tartozik a jog és a politika, a történelem és a nyelvtudomány, a közgazdaságtan és a néprajz stb. mind a társadalomtudományokhoz, a kiépitendő társadalomtudományi információs rendszerben a különböző szakközponti tevékenységeket nem szabad egy kaptafára huzni, hanem hasznosítva az azonosságokból folyó együttműködési lehetőségeket, mindegyik szakközpontnak külön-külön, a felhasználás jellegét, mennyiségét, célját stb. figyelembe vevő sajátos rendszert és munkamódszert kell kiépítenie. A modern technika, a számítógépes nyilvántartás, az automatikus visszakeresés égetően sürgős és szükséges lehet mindazokban az ágakban, amelyek a politikai döntéshozatal előkészítésében szerepet játszanak, amelyekben nagymennyiségű dokumentum sok szem-

pontból történő visszakereshetővé tételére van szükség és a felhasználás gyorsaságot, viszonylagos teljességet igényel. De ahol ezek az adottságok nincsenek meg, ésszerűtlen lenne és nem gazdaságos számítógépet alkalmazni.

PERSPEKTÍVÁK

Ranganathan azt is mondja, hogy a könyvtár növekvő szervezet. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a folyamatos gyarapítás révén mindig több és több mű kerül a polcokra, hanem elsősorban azt, hogy az élő és fejlődő intézmények legfőbb jellemzője tevékenységük minőségének állandó fejlődése. Az Országgyűlési Könyvtárban 1974 eleje óta feltárt és zömében lyukszalagos adathordozókon is tárolt dokumentumok száma lassan megközelíti a 10 000-et. Ez még nem tulságosan nagy szám és önmagában nem indokolja, hogy a jelenleginél fejlettebb nyilvántartási rendszert: automatikus, számítógépes szövegviszakeresést vezessünk be. A fejlettebb rendszer indoka sokkal inkább a politikai vezetésnek az a mi munkánkban is érezhető igénye, hogy mind a politikai, mind a gazdasági, mind pedig a jogi információ-ellátás tekintetében a jelenleginél szélesebb körű dokumentumanyagból, pontosabb és gyorsabb tájékoztatást kapjon. Ez viszont már, az igények egyre gyorsuló növekedését is figyelembe véve országos politikai információs bank létrehozását kívánja meg. Ennek megszervezése több éves munkát, számos intézmény összehangolt tevékenységét, további kísérletezést és kutatást igényel. Az a tény, hogy az Országgyűlési Könyvtár jelenlegi felhasználói közül a legtöbb információt éppen a legfontosabb politikai irányító szervek kérik és hasznosítják, azt mutatja, hogy a vezetésnek a különböző szakintézményektől kapott információkon kívül, szüksége van központi tájékoztatásra is. Ennek segítségével a már rendelkezésükre álló anyagot összevethetik más országok adataival, fejlődésével, az előtérben álló kérdésekben megismerhetik barátaink és ellenfeleink nézeteit, érvelését és így a döntésekre, tárgyalásokra nagyobb biztonsággal készülhetnek fel. Elképzelésünk szerint a fejlődés utja egy olyan országos politikai információs bank létrehozása felé mutat, amely megfelelő politikai döntés után, mintegy 15-20 politikai, közigazgatási és jogi információt feldolgozó és szolgáltató intézmény és valamelyik nagy számítóközpont együttműködése révén jöhetne létre. Az adatbázis felépítését az Országgyűlési Könyvtár feldolgozott anyagainak bevitelével rögtön meg lehetne kezdeni. A többi intézmény fokozatos bekapcsolódásával az együttműködés első három évében már el lehetne érni az évi kb. 50-60 ezer dokumentum bevitelét, nyilvántartását, automatikus visszakeresését és egyben a felhasználók közvetlen hozzáférését a feldolgozott dokumentum-anyaghoz.

Ugy érezzük, hogy ennek az elképzelésnek a feltételei érettek: az országban rendelkezésre álló dokumentumok (hazai és külföldi könyvek, sajtótermékek, statisztikák, valamint belső tájékoztatók, összefoglalók, jelentések, határozatok stb.) mennyisége kielégítő és bizonyos párhuzamos beszerzések fokozatos kiküszöbölésével további ráfordítás nélkül is bővíthető. A rendelkezésre álló szakember-gárda jelentős része megfelelő ismeretekkel rendelkezik; létszámuk, együttműködés és összehangolt munka esetén és továbbképzés mellett, lényeges bővítést nem igényel. A számítógépes

szövegtárolás és visszakeresés megvalósításához a gépi és szellemi kapacitás az országban rendelkezésre áll. Tudjuk mit akarunk és azt is, hogy ezt hogyan lehet megvalósítani.

Mindezek révén biztosítható, hogy a jelenleg feldolgozott dokumentummennyiség többszöröse olyan készenléti állapotban legyen, hogy a felhasználók, szükség esetén, adott témában a jelenleginél lényegesen teljesebb, többretű tájékoztatást kapjanak rövid időn belül.

Azt is tudjuk, hogy e terv megvalósításával nagy lépést tehetnénk előre a társadalomtudományok valóságfeltáró és tudatformáló funkciójának hatékonyabb érvényesülése felé és növelni tudnánk hozzájárulásunkat a szocialista országok napirenden lévő ilyen irányú erőfeszítéseihöz is.

Az információ mint stratégia és a jövő sokkhatása

Helmut ARNTZ

A szerző Information as a Strategy and the Shock of the Future c. cikkét (International Forum Information and Documentation, 1977. 2.vol. 1.no. 3-8.p.) SÁRDY Péter tömörítette.

Helmut Arntznak, a FID (Nemzetközi Dokumentációs Szövetség) elnökének 1976-ban, a III. Skandináv Információs és Dokumentációs Konferencián tartott előadásának a szövegét közölte a lap. A konferencia témája: "Információs szolgáltatások és használói igények" volt. Az előadás szövege alapján készült tömörítésünk elé azonban kívánczok néhány bevezető megjegyzés.

Arntz nem csupán pozíciója révén számítható az informatika egyik kiemelkedő szaktekintélyének, teoretikusának. Eddigi eredményei, nem nagy számban, de kiérlelten, meggondoltan kibocsátott publikációi is erre a szintre emelik. Előadása, amelyet nagy tárgyi ismeret, szenvedély és logika jellemez, inkább tekinthető filozófiai elmefuttatásnak, talán hitvallásnak is, mint "szakcikknek".

Arntz azonban, amennyiben filozófus, az informatika filozófusa, polgári filozófus. Polgári társadalmi környezet befolyásoló, meghatározó hátterével figyeli az egész emberiséget érintő, súlyos kérdéseket, gondokat, s ez gondolatmenetén túl nem hagyja érintetlenül kivezető javaslatait. Álláspontja sokszor vitatható és vitatandó. De amiért szót emel, az emberiség fennmaradása, sőt, emberhez méltó fennmaradása, nekünk is legfontosabb célkitűzéseink közé tartozik. S e problémák, amelyekre rávilágít,